

ÇEVRE SORUNLARI VE DUYARLILIĞI GELİŞTİRMEDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ¹

Mahire MAHMUT*

Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü Doktora Öğrencisi
mahira.me@gmail.com

GİRİŞ

Dünya nüfusu hızlı artmakta ve artan nüfus ile birlikte taleplerde her geçen gün artmakta ve çeşitli sorunlar oluşmaktadır, çevre sorunları da bunların içinde yer almaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere baktığımızda, hızla ilerleyen sanayileşme, yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan doğal kaynaklar ve artan nüfus 21. yüzyılda gelecek nesiller için çevre konusunda endişelere neden olmaktadır. Çevre sorunları yalnızca ülkelerin sorunu değil, tüm insanlığın ortak sorunun olmuştur. Şimdi bu insanlık tarihinin en amansız hastalığı olarak tanımlayabileceğimiz çevre sorunlarından ibaret ortak düşmana karşı, bu sorunu yaratan ve ortaya çıkaran biz insanlar kalıcı çözümler bulmak, somut öneriler getirmek ve tüm olanaklarımızla ona sahip çıkmak zorundayız.

I. ÇEVRE VE ÇEVRE SORUNLARI

Çevre deyince; küresel ısınmadan, iklim değişikliğine, atık suların arıtılmasından katı atıkların bertarafına, hava kirliliğinden görüntü kirliliğine, geri kazanımdan tasarrufa, enerjinin verimli kullanılmasından suyun verimli kullanılmasına, tarım koruma ilaçlarından toprak erozyonuna varıncaya kadar geniş bir saha akla gelmektedir. Çevre sorunları özellikle yirminci yüzyılın son çeyreğiyle birlikte küresel boyutlara ulaşmıştır. Çevresel sorunların küreselleşmesinin en önemli göstergeleri ozon tabakasındaki incelmeye ve sera etkisi sonucu oluşan küresel ısınmadır. Küresel ısınma dünyamızı ve dolayısıyla da insanoğlunun geleceğini tehdit eden en önemli sorunlardan birisi durumuna gelmiştir.

Evrenin karşı karşıya bulunduğu bu çevre sorunlarının küresel karakteri insanoğlunun en büyük ortak endişesidir. Ekonomik sistemin dünya yüzeyinde yaygınlaşması sürecinde çevresel sorunlar da yaygınlaşmıştır. Mevsimler değişmekte, buzullar erimekte, ormanlar acımasızca katledilmekte, denizler kirletilmekte, solduğumuz hava zehirle yüklenmekte, kulaklarımız, gözlerimiz ve beynimiz; gürültü, beton ve metal kirliliği ile doldurulmaktadır. Bundan dolayı çevresel kaygı, çevresel eylemde bulunma, çevre politikaları gibi çevresel konular da ulusal sınırları aşmış, küresel düzeyde ilgi çeken konular konumuna gelmiştir. 20. Yüzyılda ortaya çıkan ve 21. Yüzyılda devam eden temel sorunlar küresel ölçekte: iklim değişikliği, su kirliliği, hava kirliliği, kimyasal kazalar, tehlike atıkların taşınımı gibi sorunlardır. Çevre ile ilgili bu sorunlar bu konuda birçok kişinin ve bilim adamının dikkatlerini uluslararası çevre anlaşmalarına vermesini sağlamıştır.

Bir sonuç olarak ortaya çıkmış olan çevresel sorunların, tarihsel boyutta ortaya çıkışını ve temellerini irdelemek için endüstrileşme ve kapitalizmin oluşumuna bakmak gerekir. Bilindiği gibi çevre sorunları yoğun olarak endüstrileşme ile birlikte yaşanmaya başlanmıştır. İlk Batı toplumlarında, endüstrileşme ile birlikte ortaya çıkmış ve endüstrileşmenin gelişmesiyle yaygınlaşmış olan çevresel sorunlar, endüstrileşmenin Batı dışı toplumlara doğru yayılmasıyla birlikte bu toplumlarda da yoğun olarak yaşanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla “gelişme ideolojisi” de denen modernleşmenin, endüstrileşme ve batılılaşma ile birlikte çevresel sorunların yaygınlaşmasında (küreselleşmesinde) önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Modernleşme düşüncesinin temelinde yatan düşünsel ya da ideolojik formasyona genel olarak gelişme ideolojisi denmektedir ve bu ideoloji, felsefi ve sosyolojik olarak Egemen Batı Düşüncesi olarak adlandırılmaktadır. Modernleşme ya da gelişme ideolojisinin kapitalist ya da sosyalist versiyonları, temelde Egemen Batı Düşüncesinin birer parçasını oluştururlar. Bundan dolayı ideolojik düzeyde, çevresel sorunların küreselleşmesinde Egemen Batı Düşüncesinin dolaysız bir etkisinin olduğu söylenebilir.

¹ Bu makale, 11-13 Mayıs 2014 tarihinde Eskişehir’de düzenlenen ‘Türk Dünyası Sivil Toplum Zirvesi’ nde bildiri olarak sunulmuştur.

II. ÇEVRE SORUNLARININ BAŞLICA NEDENLERİ

Çeşitli kaynaklardan çıkan katı, sıvı ve gaz halindeki kirletici maddelerin hava, su ve toprakta yüksek oranda birikmesi ile çevre sorunları meydana gelmektedir. Bu durumda çevre kirlenmesinin temel nedenleri olarak şunları söyleyebiliriz.

a) Plansız Kentleşme:

Plansız kentleşme sağlıklı bir istihdam yapısına dayanmadığından dolayı, bir yandan kırsal alanların yoksulluğunu kentlere taşıyorsa, bir yandan da, olumsuz toplumsal ve ekonomik etkileri oluşturmaktadır. Bunlarda geniş anlamda çevre sorunundan ibarettir. Doğu Türkistan'da 1964 yılından günümüze kadar olan dönem içinde gözlenen sağlıksız kentleşmeler asimilasyon ve köklü bir kültürü yok etmeye yönelik uygulamaların bölge için bir çevresel tehdit olduğunu görebiliyoruz.

b) Sanayileşme:

Sanayileşme insanoğluna önemli olanaklar sunmakla birlikte, çevrenin kirlenmesi gibi istenilmeyen sonuçlara dayanmaktadır. Fakat bu sanayileşmenin insanlık açısından istenmeyen bir gelişme olduğu anlamına gelmemektedir. Ancak kaynakların çok boyutlu değerlendirilmeden yok edilmesi ve tüketilmesi, tüketim toplumları yaratan ekonomik sistemlerin geliştirilmesi, nükleer silah ürünlerinin olası tehlikelerine ilişkin duyarsızlık, tarım topraklarının bozulması, nüfus artışı ne kentlere yığılma gibi etmenler çevre sorunlarının giderek büyümesine neden olmaktadır.

c) Hızlı nüfus artışı:

Dünyada özellikle Çin gibi gelişmiş ülkelerin Doğu Türkistan gibi az gelişmiş ülkelere politik baskı uygulaması ile nüfusunun hızlı artırılması çevre sorunlarının çok önemli kaynağını oluşturmaktadır. Nüfusun artması çevre sorunlarına tek başına kaynaklık etmemektedir. Kalabalığın insanların performansları üzerinde olumsuz etkiler yaratmakla birlikte, insanların davranışları ve çevreleri üzerinde kontrol duygusunun azaltıcı etkiler yaratabilmektedir. Kişilerin kültürel ve bireysel özelliklerine bağlı halde söz konusu etkenden etkilendiklerini göstermektedir.

III.ÇEVRE DUYARLILIĞI GELİŞTİRMEDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

Çevre duyarlılığının geliştirilmesinde ailenin, eğitim kurumlarının, kitle iletişim araçlarının ve sivil toplum örgütlerinin önemli rolleri vardır. Tüm sosyoekonomik ve sosyokültürel yapı dikkate alındığında çevre sorunlarının tümüyle önüne geçilmesi bugün için olanaksızdır. Bunun yerine kirlenmenin olanaklar ölçüsünde azaltılması, mevcut kirliliğin temizlenmesi, atıkların yeniden kazanılması gibi çevre koruma yöntemleri uygulanabilir.

Ülkelerin çevre yaklaşımları, toplumların kültürlerine göre değişiklikler gösterebilmekte olup, toplumun çevre konusundaki kabulleri ve davranışları, geleneklerine, kültürel yapılarına, sosyoekonomik ve politik durumlarına göre de farklılaşabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, sivil toplum kuruluşlarının gönüllük esasına göre kamu hizmetlerinin yürütülmesine katkıda bulunmasında oynadıkları roller son derece büyük önem taşımaktadır. Değişik bir anlamda, devletin rolü önemlidir, ancak bugünkü sorunların büyüklüğü nedeniyle gönüllü kuruluşların ağırlık dengeleyen, koordine bir güç olarak desteklenmesi de bir o kadar önem taşımaktadır.

Kısacası, Çevre korumanın ülkenin güçlendirilmesini, halkın refaha ulaşmasını, ülkede istikrar sağlanmasını ve devletin çevre güvenliğini ilgilendiren önemli bir olay olup, hızlı ve sağlıksız sanayileşme ve kentleşme hareketleri, sürekli nüfus artışı önemli çevre sorunlarına yol açmaktadır. Artan kirlilik, yok olan ve tahrip edilen doğal alanlar, ormansızlaşma ve su kaynaklarının kuruması gibi önemli çevre sorunlarına her geçen gün bir yenisini eklenmektedir. Toplumun çevre ile ilgili doğru ve sağlam ilişkiler geliştirebilmesi için öncelikle çevreyi koruma ve geliştirmenin önemine ilişkin bilinç kazanmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Çevre politikaları her ne kadar etkili çözüm yolları olarak sunulsa da insanların genel olarak çevre bilinçleri artırılmadıkça yasaklamalar ancak bir yere kadar etkili olabilmektedir. Toplumun eğitim ile bilinçlendirilmesi gerekmektedir. İşte bu noktada STK'lar önemli görevler üstlenmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının çevre sorunları ile ilgili konularda üstlenebileceği rolleri aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

- ✓ Çevre sorunları ile ilgili kamuoyu oluşturmali, toplum içinde çevre bilinci geliştirmelidirler. Çevre duyarlılığına dikkat çekerek sürdürülebilir bir geleceğe işaret etmeli ve yaşam kalitesinin yükseltilmesine katkıda bulunmalıdır.
- ✓ Toplumun çevre bilinci duyarlılığının yanı sıra, demokratik katılım pratiklerinin toplum tarafından içselleştirilmesi konusunda da aracılık işlevi üstlenmelidir.
- ✓ TEMA gibi örgütlenmeler, erozyona mücadele konusunda ortak projeler üreterek ağaçlandırma faaliyetlerine katkıda bulunmalıdır.
- ✓ Çevre sorunlarının doğada kendi kendini işleyen arıtma, yenileme ve tamir dengesinin bozulmasıyla artış göstermesinin engellemek amacıyla, doğa ile inani barıştıracak olan eğitim yaygınlaştırılmalıdır.

SONUÇ

Çevre duyarlılığı diğer bir deyişle çevre bilinci yaşam boyunca gelişebilen dinamik bir yapı içerir. Yani yaşamımızın bir döneminde oluşup daha sonra hiç değişmeyen bir yapı olmayıp, yaşam boyunca gerek kişinin kendisinden gerekse çevresinden gelen etkilerle şekillenen, gelişen, kimi zaman da gerileyebilen bir yapıdır. Bu değişimin olumlu anlamda (kişinin kendisine ve çevresine zarar vermeksizin) akılcı düşünerek davrandığı biçimlerde olabilmesi için “çevre, çevre sorunları, çevre duyarlılığı, çevreyi koruma yolları” gibi konuların gündemden düşürülmemesi gerekmektedir.

Var olan sorunları çözmeye yönünde önemli bir potansiyele sahip olan STK’lar, yerleşik kurumları, örgütlenme yeteneği ve tartışma/sorun çözmeye yöntemleri ile birlikte, siyasi iktidardan bağımsız olarak kendi kendini idame ettirebilme kapasitesine sahip birer kuruluş olarak, demokrasi için gerçekten de büyük bir avantaj teşkil etmektedirler. Çevre konusunda faaliyet gösteren bir çok STK’lar koordinasyon olmadan aynı amaçlar doğrutusunda, bağımsız olarak çalışmaktadırlar. Bu durum onların çevre konusunda daha başarılı olmalarını etkilemektedir. Bunun için STK’lar aynı amaç doğrutusunda güçlerini birleştirerek daha etkin hale etkin getirilebilir. Böylece belirli bir plan çerçevesinde çevre konusundaki sorunlar daha kolay belirlenecektir ve daha hızlı bir şekilde çözüme kavuşturulabilecektir. Bu konuda STK’ların toplum için var olduğu düşüncesinin ilk önce devlet tarafından benimsenmesi daha sonra da katılımı arttırmak adına toplumun STK’lar ile ilgili bilgilendirilmesi gerekmektedir. STK’ların yaptığı faaliyetleri, kurulma amaçları ile ilgili konferanslar ve seminerler verilerek toplumsal sorunlara karşı nasıl katkıda bulunabilecekleri ile ilgili toplumun STK’lara karşı toplumun güveni sağlanmalıdır. Toplumun eğiterek, çevre sorunlarının ciddiyeti ile ilgili bilinçlendirerek ve yapılması gerekenler hakkında yol göstererek bu sorunların çözümüne önemli katkılar sağlayan tüm STK faaliyetlerinin de medya tarafından desteklenerek diğer çalışmalara örnek olarak gösterilmesi gerekmektedir. Toplumun çevre sorunlarının çözümünü kendilerine amaç edinmeleri gelecek kuşaklar adına büyük önem taşımaktadır.